

РОЗДІЛ 2 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111'42'272'23

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО НАПОВНЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ СУЧАСНОСТІ

TRANSFORMATION IN CONCEPTUAL UNDERSTANDING OF MODERN GENDER STEREOTYPES

Адаменко О.В.,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Запорізького національного технічного університету*

Стаття присвячена дослідженню процесів модифікації ґендерних стереотипів під впливом соціокультурних, економічних та політичних зрушень, які спостерігаються в суспільстві сьогодення. Матеріалом розвідки обрано корпус англійських текстів постфеміністичного періоду (жанр chick lit), що якраз і віддзеркалюють зміни поглядів на традиційні уявлення про ролі, характеристики та норми, притаманні чоловікам і жінкам. Саме проза чикліт конструює інноваційні типи фемінності та маскулітності, модифікуючись у процесі адаптування до соціальної реальності. Аналізу підлягають ґендерно марковані найменування, адже номінація – це передусім встановлення відношення мовних форм та позамовних фактів, що відбиваються у свідомості. Отже, ґендерні стереотипи як сутності позамовної дійсності знаходять вербальну експлікацію в лексичних одиницях з ґендерним компонентом.

Ключові слова: ґендер, ґендерний стереотип, чикліт, модифікація, номінація.

Статья посвящена исследованию процессов модификации гендерных стереотипов под влиянием социокультурных, экономических и политических сдвигов, наблюдаемых в современном обществе. Материалом статьи служат англоязычные тексты постфеминистического периода (жанр чиклит), которые как раз и отображают изменения взглядов на традиционные представления о ролях, характеристиках и нормах, присущих мужчинам и женщинам. Именно проза чиклит конструирует инновационные типы феминности и маскулинности, модифицируясь в процессе адаптации к социальной реальности. Анализ подвергаются гендерно маркированные наименования, так как номинация – это, прежде всего, установление связи между языковыми формами и внеязыковыми фактами, которые отражаются в сознании. Поэтому гендерные стереотипы, будучи сущностями внеязыковой действительности, находят вербальное воплощение в лексических единицах с гендерным компонентом.

Ключевые слова: гендер, гендерный стереотип, чиклит, модификация, номинация.

The article is devoted to the research of modification processes in gender stereotypes under the influence of socio-cultural, economic and political shifts in modern society. The texts under consideration are represented by English post-feminist literature (chick lit) that reflects changes in views on traditional conceptions about roles, features and standards peculiar to either men or women. Chick lit genre creates new feminine and masculine types while modifying and adjusting to social reality. The analysis of gender marked nominations is undertaken as they serve to distinguish the bond between language forms and facts beyond language limits. Gender stereotypes have extra linguistic nature, but can be verbalized in lexical units with a gender component.

Key words: gender, gender stereotype, chick lit, modification, nomination.

Постановка проблеми. Сучасне світосприйняття формується під впливом глобалізаційних процесів, що тривають у суспільстві і зачіпають усі сфери життєдіяльності людини. Зміна реакцій здійснюється на тлі всеосяжної інтеграції світового суспільства, взаємопроникнення економічних, екологічних, політичних, соціальних явищ. Відбувається поступовий перехід від дезінтегрованого до глобального, від студіювання мікроструктур до аналізу макрочинників. Царина мови не є винятком. Новітні ідеї сучасної лінгвістики зосереджують увагу не на внутрішніх компо-

нентах, а ставлять у центр дослідження людину як носія і творця мови. У зв'язку з цим акцент робиться на прояві різних аспектів людського фактора в мові, зокрема гендерних характеристиках. Постулюється, що екзистенціальні параметри людини, серед яких і соціокультурна стать, значно впливають на мову і мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вербальній експлікації гендера присвячено чимало наукових праць, серед яких можна виділити культурологічний напрям (А.В. Кириліна, D.N. Malz, R.A. Borner), соціолінгвістичний

(Є.М. Бакушева, D. Cameron), психолінгвістичний (О.І. Горошко, U. Rhoda) та дискурсивний напрями (А.П. Мартинюк, D. Tanen). Окремий інтерес викликає студіювання гендерних стереотипів, що віддзеркалюють загальноприйняті уявлення про типові властивості й норми поведінки чоловіка та жінки. Дослідження цього соціокультурного феномена залучає до аналізу рівень лексики (О.Л. Бессонова, Г.І. Емірсуїнова), фразеології (І.В. Зикова, Д.Ч. Малішевська), досліджуються конструктивні та деструктивні прояви гендерних стереотипів (О.Ю. Вілкова, Е.В. Мінаєва), вивчаються особливості їхнього існування у невербальній комунікації (Г.Є. Крейдлін, Л.В. Солощук).

Постановка завдання. Попри численні розвідки дискусійним залишається переосмислення концептуального наповнення гендерних стереотипів. З точки зору традиційних форм соціальної організації їхніми базовими характеристиками є сталість, ригідність та консерватизм, що свідчить про здатність досить успішно чинити опір інформації, яка спрямована на їхню зміну [1]. З іншого боку, зміст та спрямованість гендерних стереотипів може змінюватись під впливом соціально-економічних або політичних трансформацій, що відбуваються в тій чи іншій країні, її культурного та ідеологічного середовища. Переформатування традиційних приписів, уявлень та норм, що спостерігається на сучасному етапі розвитку суспільства, народжує іншу реальність, яка супроводжується впровадженням нових ціннісних координат. Так, ХХІ століття має новітню стратегію еволюції, що базується на принципах гендерної рівності та передбачає рівні права як для жінок, так і для чоловіків у всіх сферах суспільного й приватного життя. Ці процеси не можуть не впливати на появу модифікацій у стандартах і нормах поведінки, психологічних характеристиках, соціальних ролях представників обох статей, а отже, повинні знайти відображення в номінаціях на позначення чоловіка та жінки.

Виклад основного матеріалу. Актуальною з точки зору трансформації гендерних стереотипів є література постфеміністичного періоду (чикліт), адже в текстах такого роду формуються нові моделі фемінності та маскулінності, відбувається якісна зміна гендерного змісту [2]. Аналізу підлягають гендерно марковані найменування, бо номінація – це передусім установлення відношення мовних форм та позамовних фактів, що відбуваються у свідомості [3, с. 110]. Отже, гендерні стереотипи як сутності позамовної дійсності знаходять вербальну експлікацію в лексичних одиницях з гендерним компонентом. Етап дослідження

залучає виявлення семантико-прагматичного потенціалу лексем на позначення чоловіка та жінки. Ранжування гендерних номінацій базується на ідеографічній параметризації [4, с. 272].

Антропометричні характеристики гендерно маркованих номінацій представлені нейтральними одиницями, що відбивають екзистенціальні параметри референта: *man, woman, girl, boy, guy, person, human, human being, baby, baby boy*. Вони не мають прагматичного потенціалу, однак оцінний компонент з'являється в кореляції з прикметниками. Позитивну конотацію мають означення, що співвідносяться із зовнішністю фемінного референта: *beautiful, stunning, terrific, attractive, attention-grabbing*. Наприклад: “*I want beauty. I have to be with a beautiful woman. I can't help it*” [5, с. 8]; “*One stunning young woman, with dark curly hair and the sort of Seen-It-All attitude that only twenty year olds can pull off claimed she liked to spend her time going to topless bars, but only “seedy ones like Billy's Topless” because the girls were real*” [5, с. 11]; “*No, I didn't get turned on, even when a tall, attractive, dark-haired woman in her mid-thirties entered the rumpus room and caused a stir*” [5, с. 15].

Слід зауважити, що в атрибутивних сполученнях з'являється оцінка особистих та професійних досягнень жінки: *successful, well placed socially, powerful*. Для цих досягнень жінка повинна мати певні риси: *smart, ambitious, testosterone*. Наприклад: “*For a certain type of woman – thirty-ish, ambitious, well placed socially – dating Peri, or avoiding his attention, has become nothing less than a rite of passage, sort of like your first limo ride and your first robbery, combined*” [5, с. 18]; “*Miranda Priestly, a stranger until yesterday but a powerful woman indeed, had handpicked me to join her magazine*” [6, с. 34]; “*And I read in Cosmo about male testosterone in women – this study found that testosterone women are more aggressive, successful, have more sex partners, and are less likely to get married*” [5, с. 41].

Необхідно також зазначити, що в текстах англомовного постфеміністичного роману прикметник *single* в разі атрибутування лексеми *woman* зовсім не має негативного забарвлення, а навпаки, несе позитивну оцінку: “*The result is that New York has bred a particular type of single woman – smart, attractive, successful, and ... never married*” [5, с. 25]; “*Because if you are a successful single woman in this city, you have two choices: you can beat your head against the wall trying to find a relationship, or you can say “screw it” and just go out and have sex like a man. Thus: Sam*” [5, с. 40].

Референт чоловічої статі репрезентується такими аксіологічно маркованими прикметниками: *young, serious, great, eligible, cool, vital, wonderful, loving, magnificent, crazy*, де тільки останній має негативну семантику: “*He does have a huge heart, and he’s going to be a great guy someday*” [5, с. 22]; “*There isn’t one woman in New York who hasn’t turned down ten wonderful, loving guys because they were too fat or they weren’t powerful enough or they weren’t rich enough or indifferent enough*” [5, с. 29].

Однак найбільш позитивну оцінку мають атрибути сексуальності: *sexy, hot, awesome in bed*. Наприклад: “*She’d always gone out with extremely sexy guys and just had a good time*” [5, с. 28]; “*In one random, unexpected night, I’d felt like a model, hung out with one of the hottest guys I’d seen in the flesh, and had been told by Miranda Priestly that I was reasonably competent*” [6, с. 394].

Особливу увагу привертає наявність прикметників *straight* та *gay* в атрибутивній позиції до гендерно маркованих одиниць *guy, man*. Якщо в традиційному уявленні сексуальна орієнтація чоловіка не обговорюється, то в прозі постфеміністичного періоду він повинен позиціонувати себе. Слід відмітити, що ці атрибути не мають негативного чи позитивного ставлення, вони прагматично нейтральні:

– “*I wish. He’s been with the same guy for four years now. Do you believe? Four years. Since when are hot gay men allowed to be monogamous? It’s just not fair!*”

– “*Hey, I hear you. Since when are hot straight men allowed to be monogamous? Well, unless they’re being monogamous with me, that is*” [6, с. 129].

Соціокультурні характеристики референтів чоловічої та жіночої статі стереотипно відбивають сімейні та шлюбні відносини, формуючи образи чоловіка і жінки в приватній сфері життя: *mom, mommy, grandmother, aunt, daughter, sister, cousin, wife, bride, bride-to-be, fiancée, ex-wife, soon-to-be Mrs, father, dad, papa, son, uncle, ex, bachelor, husband, marriage partner*.

Слід, однак, зазначити, що на теренах романів, які підлягають аналізу, гендерно марковані номінації на позначення такого типу майже не залучені до прагматичного контексту й виконують інформативну функцію: “*On Sunday went for huge, lard-smeared lunch at my parents’. Mother is bright orange and more opinionated than ever, having just returned from week in Albuferia with Una Alconbury and Nigel Coles’ wife, Audrey*” [7, с. 38]; “*She moved her two daughters and her rock-star then husband (himself eager to gain more expo-*

sure in America) to a penthouse apartment on Fifth Avenue at 76th Street and began a new era at Runway magazine: the Priestly years, the sixth of which we were nearing as I began my first day” [6, с. 45].

Оцінні конотації виникають у разі найменування жінок, які знаходяться поза шлюбом, що не тільки не викликає несхвалення, а й оцінюється позитивно: “*You should have said ‘I’m not married because I’m a Singleton, you smug, prematurely ageing, narrow-minded morons,’ Shazzer ranted. ‘And because there’s more than one bloody way to live: one in four households are single, most of the royal family are single, the nation’s young men have been proved by surveys to be completely unmarriageable, and as a result there’s a whole generation of single girls like me with their own incomes and homes who have lots of fun and don’t need to wash anyone else’s socks*” [7, с. 42].

Негативного сприйняття набувають асоціації з типовою жіночою роллю матері, викликані призупиненням кар’єрного зростання, лімітуванням соціальної активності, певними змінами у зовнішності: “*Heart was sinking at thought of being late and hungover, surrounded by ex-career-girl mothers and their Competitive Child Rearing*” [7, с. 69]; “*Well, that’s pretty normal,’ said Janice, a corporate lawyer, who is one of the few psycho moms who has no problem admitting it*” [5, с. 160].

Характеристики соціокультурних номінацій чоловічої та жіночої референції хоча і відбивають перебування чоловіків і жінок у приватній сфері життя, насамперед актуалізують їхню професійну роль. У текстах англійського постфеміністичного роману відбувається переформатування цінностей, змінюються жіночі ролі, трансформуються норми. Жінка стає професійно успішною, сімейна царина вже не є пріоритетною. У професійній діяльності за жінками ще гендерно закріплені номінації виконавського, підлеглого характеру: *nanny, housekeeper, assistant, cashier, employee*. Наприклад: “*I started by calling Miranda’s nanny, but her cell phone went straight to voice mail. The housekeeper was next on the list and, for once, a big help*” [6, с. 4]; “*Next on the list was Miranda’s husband’s assistant, who informed me that, as far as she knew, the couple owned a top-of-the-line black Lincoln Navigator and some sort of small green Porsche*” [6, с. 4].

Але вертикаль влади все впевненіше корелює з жіноцтвом: *boss, beauty editor, executive editor, editor in chief, fashion director*. Бінарна опозиція «влада – підлеглість» вже не так актуальна, професійні зв’язки між чоловіками і жінками мають партнерський характер. Семантичний простір

жіночих статусних номінацій, створених дискурсивним контекстом роману чикліт, має позитивний вектор спрямованості: “*Blessedly, the door swung open and the editor in chief of Coquette strode in. She looked us both up and down as Emily grabbed my arm and steered me out of the bathroom and toward the elevator*” [6, с. 76-77]; “*Ah. Then Bridget is clearly a top post-modernist, said Mark Darcy. ‘This is Natasha,’ he said, gesturing towards a tall, thin, glamorous girl beside him. ‘Natasha is a top family-law barrister*” [7, с. 101]; “*After the requisite look-over, Knockout Girl led me to Cheryl Kerston’s office, Runway’s executive editor and all-around lovable lunatic*” [6, с. 22].

Слід зауважити, що жіночі професійні обрії розширюються. Жінка вже не лімітована сферою освіти, медицини та обслуговування. Її творчі інтереси знаходяться в іншій площині, де значення мають креативність, розум та інтелект: *writer, artist, journalist, filmmaker, poet, photo rep, television producer, banker, lawyer*. На нашу думку, це формує позитивний образ сучасної жінки: “*We met at the home of Sarah, a filmmaker who used to be a model, until I got sick of the bullshit and gained twenty pounds*” [5, с. 18]; “*He took me to dinner at his parents’ house on like the third date, said Britta, a tall, rangy brunette who works as a photo rep*” [5, с. 20]; “*Still, the four women did agree to go – Miranda, thirty-two, a cable exec; Sarah, thirty-eight, who ran her own PR company; Carrie, thirty-four, some sort of journalist; and Belle, thirty-four, a banker and the only married woman of the group*” [5, с. 80].

Професійна царина референта-чоловіка також насичена набором спеціальностей промислової, технічної, будівельної, фінансової галузей тощо: *driver, professor, chef, writer, tax attorney, banker, lawyer, hotelier, plastic surgeon, playwright, investor, producer*. Наведемо приклади: “*Since Le Trapeze admits couples only – meaning a man and a woman – I had asked my most recent ex-date, Sam, an invest banker, to accompany me*” [5, с. 12]; “*These guys – the plastic surgeon, that Times editor, the crazy guy who owns those fertility clinics – they all take out the same pool of women and it never goes anywhere, he said*” [5, с. 26]; “*Jason Mould, the movie director, and his girlfriend, Stelli Stein, are coming in from L.A.*” [5, с. 186].

Однак симптоматично починають з’являтися номінації, які кваліфікують маскулітного референта з нетипових позицій. Чоловіки поступово укорінюються в жіночих професіях: *makeup artist, hairstylist, hair colorist, model, beauty editor, fashion authority*, що свідчить про певну дева-

лоризацію їхнього соціокультурного статусу: “*At the first one, he saw James, a makeup artist. James was at the second and third cocktail parties, too, and Skipper talked to him*” [5, с. 182]. “*Remy, a hairstylist, came up to Skipper and asked, ‘What are you doing with that guy, James?’*” [5, с. 182]. “*Bill was a model, and Garrick and Bill met at a gym down town when Bill asked Garrick to spot him on the bench press*” [5, с. 69].

Варто зазначити, що на прикладі номінацій чоловічої референції простежується змінювання вертикалі влади від керівних посад до виконавської сфери: *bike messenger, delivery man, dispatcher, concierge, elevator man, personal trainer, doorman*. Наведемо приклади: “*I thought about phoning the concierge at the Ritz to see if he’d remember receiving the car that would have brought the books from the private airport on the outskirts of Paris but quickly realized that my cell didn’t dial internationally*” [6, с. 107]; “*I had to send the delivery men back with the six-drawer dresser, the two adorable nightstands, and even the full-length mirror*” [6, с. 39].

Виступаючи трансляторами прагматичної інформації, індивідуально-психологічні номінації фіксують відповідність/невідповідність референта гендерно закріпленим поведінковим нормам. Референт-чоловік сприймається негативно через лексичні одиниці: *jerk, freak, felon, creep, nerd, geek, bastard*. Відповідно, в досліджуваних текстах референт чоловічої статі є об’єктом зневаги за непорядність, зарозумілість: “*I thought you said the chap at the turkey curry buffet was a real geek*” [7, с. 104]; “*Just then the doorbell rang. ‘I bet that’s Daniel, the bloody bastard,’ I said*” [7, с. 127].

– “*How do you know Mark Darcy?’ I asked, astonished.*”

– “*Cambridge. Can’t stand the stupid nerd*” [7, с. 103].

Серед головних жіночих індивідуально-психологічних властивостей можна виділити жорстокість та неврівноваженість: “*It felt good to be part of a team, one half in the battle against the oppressor. I realized then for the first time what a different year it would have been if Emily and I could’ve truly been friends, if we could have covered and protected and trusted each other enough to face Miranda as a united front*” [6, с. 331]; “*She’s a lunatic, Emily, I said softly and slowly, willing her to agree with me*” [6, с. 248].

Окрім того, в коло жіночих якостей починають входити такі, які традиційно закріплені за чоловіками: *alcoholic, a big drinker*. Наприклад: “*What about Lily? Have you not noticed that your best friend has turned into a raging alcoholic?’*” [6, с. 345–346];

“Lily had always been a big drinker, but it wasn't weird, because Lily was a big everything” [6, с. 192].

Позитивно оцінюються природні номінації як чоловічої, так і жіночої референції, що відповідають естетичним нормам: *“Like, he wasn't bad, just not **the criminal young boy-band cutie** that I'd remembered”* [8, с. 202]; *“She was referring to a notice about the marriage of Chloe – thirty-six, still considered **a classic beauty** – to a homely fellow named Jason Jingsley in a ceremony on the Galapagos Islands”* [5, с. 191].

Розумові здібності транслуються як позитивно, так і негативно забарвленими гендерно маркованими номінаціями: *“She'd run into Sam, who just happened to be in Miami as well, and he had wanted her to have a menage à trois with **some blond, stripper bimbo** ...”* [5, с. 131]; *“You, my darling, he said to one of my breasts, ‘are **an absolute fucking genius**”* [7, с. 249]. *“Hey, no need for you to apologize. Jojo smiled through her upset. This **moron** wasn't worth causing a scene over. He's **an idiot**. Please ignore him”* [8, с. 90]; *“It seems to be working, until he mentions that he thinks Jim Carrey is **a genius**”* [5, с. 99].

Висновки. Наведені приклади та аналіз семантико-прагматичних характеристик гендерно маркованих номінацій свідчать про певну оцінну переорієнтацію англомовного соціуму. Соціокультурні параметри стають фемінінним пріоритетом: розширюються професійні межі, підвищується оцінка жіночої успішності поза сімейною сферою. Сучасна жінка оцінюється позитивно з точки зору соціального статусу й професійної престижності. Однак простежуються і традиційні патріархальні характеристики: схвалення зовнішньої привабливості та осуд індивідуально-психологічних якостей, які не корелюють зі стереотипним фемінінним образом – жорстокість, тиранія. Чоловічі референти теж не обмежуються рамками традиційних гендерних еталонів. Маючи переважно позитивні характеристики в соціокультурній сфері, номінації чоловічої референції починають відтворювати ознаки підлеглості, що співвідноситься з негативним семантичним простором. Зовнішня краса та сексуальність референта чоловічої статі має позитивний оцінний потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ageev B.C. Психологическое исследование социальных стереотипов. Вопросы психологии. 1986. № 1. С. 95–102.
2. Філоненко С.О. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр. Донецьк, 2011. 432 с.
3. Телия В.Н. Типы языковых значений: связанное значение слова в языке. Москва, 1981. 269 с.
4. Мартынюк А.П. Методологические основы сопоставительного анализа этнокультурных концептов «фемининность» и «маскулинность» (на материале британской и украинской паремии. Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія». 2003. № 4 (50). С. 139–144.
5. Bushnell C. Sex and the City. New York, 1998. 228 p.
6. Weisberger L. The Devil wears Prada. New York, 2006. 432 p.
7. Fielding H. Bridget Jones's Diary. London, 2001. 307 p.
8. Keyes M. The Other Side of the Story. London, 2004. 404 p.